एकाइ ५ · नागरिक चेतना: राज्यका तीन अङ्ग

उत्तरकुञ्जिका · शिक्षकका लागि

पूर्णाङ्क ४०

अङ्क विभाजनमा दिइएका बुँदाका आधारमा अङ्क दिनुहोस्। फरक शब्दमा लेखिएको भए पनि उही कुरा भनेको उत्तर सही मानिन्छ।

१ मुख्य शब्द

ज्ञान · ४

१. व्यवस्थापिका
२. दुई सदनात्मक
३. स्थायी सदन
४. विधेयक
५. महाअभियोग
६. कार्यपालिका
७. नजिर
८. पुनरावेदन

प्रत्येकको ०.५ अङ्क।

२ चित्रको नामाङ्कन

बोध · ३

१. सरकार गठन, विश्वासको मत, अविश्वासको प्रस्ताव
२. धेरैजसो विधेयक तयार, अधिवेशन बोलाउन सिफारिस
३. महाअभियोग, संसदीय सुनुवाइ
४. सरकारका निर्णय कानुनअनुसार भए नभएको जाँच्छ, कानुनविपरीत भए बदर गर्छ
५. प्रधानन्यायाधीशको सिफारिस (संवैधानिक परिषद्), अदालतको बजेट र प्रबन्ध
६. कानुनको संवैधानिक परीक्षण

प्रत्येकको ०.५ अङ्क।

३ अति छोटो उत्तर

क. **अङ्क विभाजन** — ज्ञान · १

✓ राज्यका तीन अङ्गमध्ये कानुन बनाउने, जनताले चुनेका प्रतिनिधि रहने अङ्ग भनी लेखेमा।

ख. **अङ्क विभाजन** — ज्ञान · १

✓ व्यवस्थापिकाले बनाएको कानुन लागु गर्ने र दैनिक शासन चलाउने अङ्ग (सरकार वा मन्त्रीपरिषद्) भनी लेखेमा।

ग. **अङ्क विभाजन** — ज्ञान · १

✓ प्रधानन्यायाधीशबाहेक बढीमा २० जना (प्रधानन्यायाधीशसहित २१ जना) लेखेमा।

घ. **अङ्क विभाजन** — ज्ञान · १

✓ प्रतिनिधि सभामा लेखेमा।

ङ. **अङ्क विभाजन** — बोध · १

✓ प्रदेश सभाको एउटा मात्र सदन हुने भएकाले भनी लेखेमा।

च. **अङ्क विभाजन** — ज्ञान · १

✓ छ वर्ष लेखेमा।

छ. **अङ्क विभाजन** — ज्ञान · १

✓ १५ दिनभित्र लेखेमा।

ज. **अङ्क विभाजन** — प्रयोग · १

✓ धारा ७६(२) लेखेमा।

Science Playground, कादुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

झ. **अङ्क विभाजन** बोध · १

✓ यसका फैसला अभिलेख गरिने र त्यस्तै मुद्दामा अरू अदालतले त्यही सिद्धान्त मान्नुपर्ने भएकाले भनी लेखेमा।

ञ. **अङ्क विभाजन** बोध · १

✓ सरकार बारम्बार नफेरियोस् र स्थिर रहोस् भन्ने उद्देश्य लेखेमा।

४ छोटो उत्तर

क. **अङ्क विभाजन** बोध · ४

✓ प्रतिनिधि सभामा जम्मा २७५ सदस्य हुने लेखेमा।

✓ १६५ निर्वाचन क्षेत्रबाट सबैभन्दा बढी मत पाउने १६५ जना पहिलो हुने निर्वाचित हुने प्रणालीबाट आउने लेखेमा।

✓ ११० जना समानुपातिक प्रणालीबाट, दलले पाएको मतको अनुपातमा (कम्तीमा ३ प्रतिशत मत पाउने दलबाट) आउने लेखेमा।

✓ सभामुख र उपसभामुख फरक दलका र एक जना महिला हुने वा कार्यकाल पाँच वर्षको हुने लेखेमा।

ख. **अङ्क विभाजन** बोध · ४

✓ प्रमुख: सङ्घमा प्रधानमन्त्री, प्रदेशमा मुख्यमन्त्री भनी लेखेमा।

✓ नियुक्ति: प्रधानमन्त्रीलाई राष्ट्रपतिले, मुख्यमन्त्रीलाई प्रदेश प्रमुखले भनी लेखेमा।

✓ उत्तरदायित्व वा कार्यक्षेत्र: सङ्घीय कार्यपालिका प्रतिनिधि सभाप्रति र सिङ्गो देशका लागि, प्रदेश कार्यपालिका प्रदेश सभाप्रति र एउटा प्रदेशका लागि भनी लेखेमा।

✓ मन्त्रीपरिषद्को आकार (सङ्घमा बढीमा २५, प्रदेशमा प्रदेश सभाको २० प्रतिशतसम्म) वा हेर्ने विषय (रक्षा, परराष्ट्र; प्रदेश प्रहरी, प्रदेशका सडक) मध्ये कुनै एक फरक लेखेमा।

ग. **अङ्क विभाजन** ज्ञान · ४

✓ संविधानले दिएका अधिकार र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्ने र अधिकार हनन भएमा कानुनी उपचार दिने लेखेमा।

✓ नागरिकलाई न्याय दिने, देवानी र फौजदारी मुद्दाको फैसला गर्ने लेखेमा।

✓ संविधान र कानुनको व्याख्या गर्ने लेखेमा।

✓ नजिर स्थापित गर्ने वा जटिल कानुनी प्रश्नमा परामर्श दिने लेखेमा।

५ लामो उत्तर

उत्तर

राष्ट्रिय सभालाई समावेशी बनाउन संविधानमा यी व्यवस्था छन्:

क. सातओटै प्रदेशबाट बराबर आठ आठ जना आउँछन्। यसले ठुला र साना सबै प्रदेशलाई बराबर आवाज दिन्छ।

ख. हरेक प्रदेशका आठ जनामा कम्तीमा तीन जना महिला, एक जना दलित र एक जना अपाङ्गता भएका व्यक्ति वा अल्पसङ्ख्यक समुदायका व्यक्ति हुनुपर्छ।

ग. राष्ट्रपतिबाट मनोनीत हुने तीन जनामा कम्तीमा एक जना महिला हुनुपर्छ।

घ. अध्यक्ष र उपाध्यक्षमध्ये एक जना महिला हुनुपर्छ।

यी व्यवस्थाले महिला, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र अल्पसङ्ख्यक समुदायको उपस्थिति निश्चित गरेका छन्। ५९ मध्ये कम्तीमा २२ जना महिला हुने भएकाले राष्ट्रिय सभामा एकतिहाइभन्दा बढी महिला हुन्छन्। तर समावेशी हुनु भनेको सङ्ख्या मात्र होइन। यी सदस्यले आफ्ना समुदायका कुरा निर्णयमा कति पुऱ्याउन सक्छन् भन्ने कुरा दलले उम्मेदवार छान्ने तरिका र सदस्यको क्षमतामा पनि भर पर्छ। त्यसैले कानुनी व्यवस्था राम्रो भए पनि तिनको प्रभावकारी कार्यान्वयन आवश्यक छ।

अङ्क विभाजन

✓ सातओटै प्रदेशबाट बराबर आठ आठ जना आउने र यसले ठुला र साना सबै प्रदेशलाई बराबर आवाज दिने लेखेमा।

✓ हरेक प्रदेशका आठ जनामा कम्तीमा तीन जना महिला हुनुपर्ने लेखेमा।

Science Playground, कादुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

- ✓ हरेक प्रदेशबाट एक जना दलित र एक जना अपाङ्गता भएका व्यक्ति वा अल्पसङ्ख्यक समुदायका व्यक्ति हुनुपर्ने लेखेमा। **प्रयोग · ७**
- ✓ राष्ट्रपतिबाट मनोनीत हुने तीन जनामा कम्तीमा एक जना महिला हुनुपर्ने लेखेमा।
- ✓ अध्यक्ष र उपाध्यक्षमध्ये एक जना महिला हुनुपर्ने लेखेमा।
- ✓ यी व्यवस्थाले महिला, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र अल्पसङ्ख्यकको उपस्थिति निश्चित गरेको (५९ मध्ये कम्तीमा २२ महिला) भनी मूल्याङ्कन गरेमा।
- ✓ सङ्ख्या मात्र होइन, दलले उम्मेदवार छान्ने तरिका र प्रभावकारी कार्यान्वयनमा भर पर्ने भनी समीक्षा गरेमा।

६ सोच्नुहोस्

अङ्क विभाजन **उच्च दक्षता · ४**

- ✓ मिलीजुली सरकार बनाउँदा धेरै दललाई खुसी पार्न मन्त्रीको सङ्ख्या बढाइन सक्ने लेखेमा।
- ✓ धेरै मन्त्री हुँदा सरकारी खर्च बढ्ने लेखेमा।
- ✓ एउटै कामका लागि धेरै मन्त्रालय बन्ने र निर्णय ढिलो हुने लेखेमा।
- ✓ सङ्ख्या तोक्दा सरकार सानो, कम खर्चिलो र छरितो हुने निष्कर्ष लेखेमा।

७ क्रियाकलाप: कक्षाको नियम र विधेयक

(अङ्क नदिइने)

विद्यार्थीले पाउनुपर्ने नतिजा

संसद्मा मन्त्री वा सांसदले विधेयक ल्याउँछन्, दुवै सदनमा छलफल भई बहुमतले पारित हुन्छ र राष्ट्रपतिले प्रमाणीकरण गर्छन्। कक्षामा विद्यार्थी वा कक्षा प्रतिनिधिले प्रस्ताव ल्याउँछन्, कक्षामा छलफल भई बहुमतले निर्णय हुन्छ र शिक्षकले स्वीकृति दिन्छन्।

तहअनुसार अङ्क	ज्ञान	बोध	प्रयोग	उच्च दक्षता	**जम्मा**
अङ्क	१४	१४	८	४	**४०**

Science Playground, कादुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

एकाइ ५ · नागरिक चेतना: दल, निर्वाचन र अधिकार

उत्तरकुञ्जिका · शिक्षकका लागि

पूर्णाङ्क ४०

अङ्क विभाजनमा दिइएका बुँदाका आधारमा अङ्क दिनुहोस्। फरक शब्दमा लेखिएको भए पनि उही कुरा भनेको उत्तर सही मानिन्छ।

१ मुख्य शब्द

ज्ञान · ४

१. राजनीतिक दल
२. हित संयुक्तीकरण
३. आवधिक निर्वाचन
४. मतदाता नामावली
५. मतदान अधिकृत
६. मानव अधिकार
७. मौलिक हक
८. उपभोक्ता

प्रत्येकको ०.५ अङ्क।

२ चित्रको नामाङ्कन

बोध · ३

१. मिश्रण: मास, बेसन, तोरीको तेल, नुन, मसला
२. खुद तौल: १०० ग्राम
३. अधिकतम खुद्रा मूल्य: रु. ५०
४. उत्पादन मिति: २०८३/०५/१०
५. प्रयोग गर्न सकिने अन्तिम मिति: २०८३/११/१०
६. उत्पादक: क ख ग खाद्य उद्योग, भक्तपुर

प्रत्येकको ०.५ अङ्क।

३ अति छोटो उत्तर

क. **अङ्क विभाजन** — ज्ञान · १

✓ निश्चित सिद्धान्त र विचारका आधारमा राजनीतिक उद्देश्य पूरा गर्न बनेको सङ्गठन भनी लेखेमा।

ख. **अङ्क विभाजन** — ज्ञान · १

✓ मानिस भएकै कारण सबैले भेदभावबिना पाउने आधारभूत (जन्मसिद्ध) अधिकार भनी लेखेमा।

ग. **अङ्क विभाजन** — ज्ञान · १

✓ गुणस्तरीय वस्तु र सेवा पाउने, सुसूचित हुने, छान्ने, सुनुवाइ हुने र हानि भएमा क्षतिपूर्ति पाउने उपभोक्ताको अधिकार भनी लेखेमा।

घ. **अङ्क विभाजन** — ज्ञान · १

✓ २५ वर्ष लेखेमा।

ङ. **अङ्क विभाजन** — बोध · १

✓ सन् १९६२ मार्च १५ मा अमेरिकी राष्ट्रपति जोन एफ. केनेडीले उपभोक्ताका चार अधिकार उल्लेख गरेको सम्झनामा भनी लेखेमा।

च. **अङ्क विभाजन** — ज्ञान · १

✓ प्रजा परिषद् लेखेमा।

छ. **अङ्क विभाजन** — ज्ञान · १

✓ १८ वर्ष लेखेमा।

ज. **अङ्क विभाजन** — ज्ञान · १

✓ मानव अधिकार वर्ष पुस्तक लेखेमा।

Science Playground, कादुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

झ. **अङ्क विभाजन** **बोध · १**

✓ राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग लेखेमा।

ञ. **अङ्क विभाजन** **प्रयोग · १**

✓ कानुनबमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने हक भनी लेखेमा।

४ छोटो उत्तर

क. **अङ्क विभाजन** **बोध · ४**

✓ हित अभिव्यक्ति: जनताका माग र समस्यालाई आवाज दिने, जनतालाई सङ्गठित र सचेत बनाउने लेखेमा।

✓ हित संयुक्तीकरण: फरक फरक मागलाई मिलाएर नीति र कार्यक्रम बनाई घोषणापत्रमार्फत जनतासमक्ष लैजाने लेखेमा।

✓ निर्वाचनमा उम्मेदवार उठाई सरकार बनाउने, वा हारेमा प्रतिपक्ष भई सरकारको निगरानी गर्ने लेखेमा।

✓ सामाजिक न्याय, स्थिरता र सुशासनका लागि काम गर्ने भूमिकामध्ये कुनै एक लेखेमा।

ख. **अङ्क विभाजन** **ज्ञान · ४**

✓ मतदानको दिन मतदान केन्द्रको व्यवस्था र सुरक्षा व्यवस्था मिलाउने लेखेमा।

✓ नियमअनुसार मतदान सुरु गर्ने र समयमा अन्त्य गर्ने लेखेमा।

✓ मतदानसम्बन्धी उजुरी र गुनासो सुनेर कारबाही गर्ने लेखेमा।

✓ मतपेटिका तोकिएको ठाउँमा सुरक्षित रूपमा बुझाउने वा मतदान निष्पक्ष र भयरहित बनाउने लेखेमा।

ग. **अङ्क विभाजन** **बोध · ४**

✓ मानव अधिकार सबै मानिसले मानिस भएकै कारण पाउने, मौलिक हक देशको संविधानले दिएको भनी लेखेमा।

✓ मानव अधिकारको आधार विश्वव्यापी घोषणापत्र र अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि, मौलिक हकको आधार संविधान (नेपालमा भाग ३) भनी लेखेमा।

✓ मानव अधिकार सबै देशमा उस्तै, मौलिक हक देशअनुसार फरक हुन सक्ने वा मानव अधिकारको क्षेत्र फराकिलो हुने भनी लेखेमा।

✓ उल्लङ्घन हुँदा मानव अधिकारमा आयोग वा अन्तर्राष्ट्रिय निकायमा उजुरी, मौलिक हकमा अदालतमा रिटबाट सिधै उपचार भनी लेखेमा।

Science Playground, काठुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

५ लामो उत्तर

उत्तर **प्रयोग · ७**

मत बदर हुने कारण:

क. स्वस्तिक छापको सट्टा औँठाछाप वा अरू चिह्न लगाउनु

ख. दुई चिह्नको बिचको रेखामा वा कोठाबाहिर छाप पार्नु

ग. एकभन्दा बढी चिह्नमा छाप लगाउनु, वा छाप नसुक्दै मतपत्र पट्याउँदा मसी अर्को कोठामा सर्नु

घ. मतदाता शिक्षाको कमी, निरक्षरता र हतार; धेरै दल हुँदा ठुलो मतपत्रमा अलमल

समाधानका उपाय:

क. निर्वाचनअघि गाउँ गाउँमा नमुना मतपत्रसहित मतदाता शिक्षा दिने

ख. विद्यालय, सञ्चारमाध्यम र मतदान केन्द्रमा राखिएका चित्रबाट मत हाल्ने सही तरिका सिकाउने

ग. मतपत्र सरल बनाउने वा विद्युतीय मतदान यन्त्र प्रयोग गर्ने

अङ्क विभाजन

- ✓ स्वस्तिक छापको सट्टा औँठाछाप वा अरू चिह्न लगाउनुलाई कारण लेखेमा।
- ✓ दुई चिह्नको बिचको रेखामा वा कोठाबाहिर छाप पार्नुलाई कारण लेखेमा।
- ✓ एकभन्दा बढी चिह्नमा छाप लगाउनु वा छाप नसुक्दै पट्याउँदा मसी अर्को कोठामा सर्नुलाई कारण लेखेमा।
- ✓ ठुलो मतपत्रमा अलमल, मतदाता शिक्षाको कमी, निरक्षरता वा हतारमध्ये कुनै एकलाई कारण लेखेमा।
- ✓ निर्वाचनअघि नमुना मतपत्रसहित गाउँ गाउँमा मतदाता शिक्षा दिने उपाय लेखेमा।
- ✓ विद्यालय, सञ्चारमाध्यम र सामाजिक सञ्जालबाट वा मतदान केन्द्रमा चित्र राखेर मत हाल्ने सही तरिका सिकाउने उपाय लेखेमा।
- ✓ मतपत्र सरल बनाउने वा विद्युतीय मतदान यन्त्र प्रयोग गर्ने, वा मतदाताले ध्यान दिएर छाप लगाई सुकेपछि मात्र पट्याउने उपाय लेखेमा।

६ सोच्नुहोस्

अङ्क विभाजन **उच्च दक्षता · ४**

- ✓ जनताले दलका बाचामा भर पर्न छोड्ने लेखेमा।
- ✓ अर्को निर्वाचनमा मतदान गर्ने घट्न वा मतदाताले अर्को दल रोज्न सक्ने लेखेमा।
- ✓ दलमाथि मात्र होइन, सिङ्गो लोकतन्त्रमाथि निराशा बढ्न सक्ने लेखेमा।
- ✓ दलले पूरा गर्न सकिने बाचा मात्र गर्नुपर्ने वा नागरिकले घोषणापत्र पढी बाचा पूरा भए नभएको हेरेर मत दिनुपर्ने लेखेमा।

७ क्रियाकलाप: घरमा भएका खाद्यवस्तुको जाँच

(अङ्क नदिइने)

विद्यार्थीले पाउनुपर्ने नतिजा

धेरैजसो प्याकेटमा यी सबै विवरण हुन्छन्। कुनै विवरण नभएको, म्याद नाघेको वा मिति मेटिएको सामान भेटिए त्यो खानुहुँदैन। पसलेलाई जानकारी दिनुपर्छ र आवश्यक परे स्थानीय तह वा वाणिज्य, आपूर्ति तथा उपभोक्ता संरक्षण विभागमा उजुरी गर्नुपर्छ।

तहअनुसार अङ्क	ज्ञान	बोध	प्रयोग	उच्च दक्षता	जम्मा
अङ्क	१५	१३	८	४	४०

Science Playground, काठुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking